

BIBLE A MORÁLKA

Dokument Papežské biblické komise: *Bible a morálka: Biblické kořeny křesťanského jednání*; vydán v Římě 11. května 2008; české vydání v roce 2010

PŘEDMLUVA DOKUMENTU

Písmo svaté je pro křesťany nejen pramenem Zjevení, na kterém zakládají svou víru, ale též obsahuje pokyny a normy správného chování k dosažení plného života.

Potíže:

- V současné společnosti touha po dosažení plného štěstí je spojována s neomezenou svobodou čili volností jednat podle svých rozmarů, bez omezování se jakýmkoli normami.
- Biblické spisy byly redigovány před nejméně devatenácti sty roky: životní podmínky byly tehdy značně odlišné (novodobá témata: terorismus, imigrace, šetření přírodních zdrojů, genetický výzkum...)

PBK už v roce 2002 pod vedením tehdejšího předsedy, kardinála Josepha Ratzingera, začala zkoumat problém vztahu Bible a morálky a položila si tuto otázku:

Jaká je hodnota a význam inspirovaného textu pro morálku v naší době, ve které nelze výše uvedené nesnáze přehlížet?

- V Bibli najdeme mnoho norem, přikázání, zákonů, sbírek kodexů atd. Tyto normy nestojí nikdy odděleně, samy o sobě, ale patří vždy do určitého kontextu.
- Boží jednání vždy předchází jednání člověka: Boží milostivé dary, jeho pozvání ke společenství.
- Lidská osoba není nikdy izolovaným, autonomním bytím, nýbrž nachází se v radiálním a bytostném vztahu k Bohu (Stvořiteli) a k bratrskému společenství.

Dvě hlavní části dokumentu

První část: propojení antropologie a teologie. V kanonickém pořadí biblických knih vystupuje lidská osoba nejprve jako tvor, kterému Bůh daroval život jako takový; potom se člověk objevuje jako člen vyvoleného národa, s nímž Bůh uzavřel zvláštní smlouvu, a nakonec jako bratr a sestra Ježíše, vtěleného Božího Syna.

Druhá část podtrhuje skutečnost, že v Písmu svatém nelze nalézt přímá řešení mnohých současných problémů. Bible zato však předkládá kritéria, která napomáhají nacházet platná řešení pro lidské jednání.

Dvě základní kritéria:

- Soulad s biblickým pojetím člověka
- Soulad s Ježíšovým příkladem

Šest výrazných myšlenkových linií, které mohou být vodítkem pro solidní morální postoje na biblickém základě.

1. Otevřenost pro různé kultury – určitý etický univerzalizmus
2. Pevný postoj vůči neslučitelným hodnotám
3. Proces zjemňování morálního svědomí, který lze sledovat v rámci každého z obou Zákonů
4. Korigování tendence odsouvat morální rozhodnutí pouze do subjektivní, individuální sféry
5. Otevřenost vůči absolutní budoucnosti světa a dějin, která nám umožňuje jasně určit účel a motivace lidského jednání
6. Pečlivé rozlišení – případ od případu – relativní nebo absolutní hodnoty morálních zásad a předpisů v Bibli

ÚVOD

Člověk odedávna hledá štěstí a smysl:

- Člověk „chce být šťastný, i když žije způsobem, který ho šťastným neudělá“ (Augustin, *De civitate Dei*, XIV,4).

Napětí mezi hlubokou touhou lidského bytí a jeho více nebo méně vědomými morálními volbami.

- „Jestliže člověk nebyl stvořen pro Boha, proč je šťastný jen v Bohu? Jestliže byl stvořen pro Boha, proč se zdá Bohu tolik odporovat?“ (Pascal, *Pensées*, II, 169).

Pojednání o Bibli a morálce vychází ze dvou předpokladů

- pro každého věřícího i pro každého člověka je poslední odpovědí na hledání štěstí a smyslu Bůh;
- Písmo svaté (SZ a NZ) je platným a užitečným místem dialogu se současným člověkem o otázkách, jež se týkají morálky.

Cíl dokumentu

zasazení křesťanské morálky do širšího horizontu antropologie a biblických teologií
vymezení metodologických kritérií, které napomáhají poskytnout odpověď na ožehavé morální problémy či situace.

Základní linie, které objasňují zaměření dokumentu:

- „zjevená morálka“: pro Bibli je morálka důsledkem zkušenosti, kterou v člověku čistě zdarma daným darem působí Bůh. Zákon není původně pojem právní, založený na lidském chování a jednání, ale teologický, který Bible sama vhodně vyjadřuje slovem „cesta“: předložená cesta, které je třeba se držet.
- Jednota dvou Zákonů: Celé zjevení – tj. plán Boha, který se chce dát poznat a otevřít všem cestu spásy – směřuje ke Kristu. V jádru První smlouvy označuje slovo „cesta“ současně exodus (prvotní vysvobozující událost) i didaktický obsah, Tóru. V jádru Nové smlouvy pak říká Ježíš sám o sobě: „Já jsem cesta, pravda a život“ (Jan 14,6). V jeho osobě a poslání se tedy soustřeďuje celá osvobozující Boží dynamika a v jistém smyslu i celá morálka, teologicky pojatá jako Boží dar.

ZJEVENÁ MORÁLKA: BOŽÍ DAR A LIDSKÁ ODPOVĚĎ

1. DAR STVOŘENÍ A JEHO MORÁLNÍ DŮSLEDKY

1.1. V prvních kapitolách knihy Genesis

dvě vyprávění o počátcích (Gn 1 – 2):

Bůh je stvořitel všeho: všechno závisí na Božím rozhodnutí a je svobodným darem Boha stvořitele; člověk se jeví jako cíl Božího stvoření

člověk má status Božího „obrazu“ (přinejmenším šest charakteristických rysů):

1. rozum, tj. schopnost a povinnost poznávat stvořený svět a rozumět mu;
2. svoboda, která zahrnuje schopnost a povinnost rozhodovat se a za vykonaná rozhodnutí nést odpovědnost (Gn 2)
3. vůdčí postavení, které však není neomezené, ale v podřízenosti Bohu; (člověk má úkol řídit a spravovat svět)
4. schopnost jednat v souladu s tím, jehož je lidská osoba obrazem, neboli napodobovat Boha; (lidé musí respektovat meze, Stvořitelem stanovené; jinak se země stane předmětem vykořisťování, které může zničit křehkou rovnováhu a harmonii)

5. důstojnost založená na skutečnosti, že člověk je osoba, „vztahové“ bytí, schopné mít osobní vztah k Bohu a k ostatním lidem (Gn 2); (vděčnost ve vztahu k Bohu, jemuž člověk vděčí za vše; vzájemné respektování se mezi lidskými osobami: rovnováha nejen mezi pohlavím, ale také mezi jednotlivcem a společenstvím)
6. posvátný charakter lidského života vyžaduje, aby se mu dostávalo všemožné úcty a ochrany.

1.2. V žalmech

Mezi ty části Bible, ve kterých se nejvíc mluví o Bohu Stvořiteli, patří řada žalmů: např. 8; 19; 139; 145; 148.

- zdůrazňují vazbu mezi Boží činností ve stvoření a v dějinách spásy;
- nepopisují stvoření vědecky, ale symbolicky
- nepodávají ani předvědecké úvahy o světě, ale vyjadřují chválu, kterou Izrael vzdává Stvořiteli.
- potvrzují: transcendenci a preexistenci Stvořitele; pro svět je naopak charakteristický čas a dějiny, začínání a pomíjivost.
- Bůh nepatří ke světu a není jeho součástí; svět existuje, protože ho Bůh stvořil, a trvá jen proto, že ho Bůh v každém okamžiku zachovává v existenci
- Stvořitel určil zvláštní postavení člověku, povolává ho, aby vládl nad stvořeným světem, ale odpovědně a moudrým a laskavým způsobem, charakteristickým pro vládu samého Stvořitele.
- Uznání Boha jako Stvořitele vede člověka ke chvále a klanění, protože stvoření svědčí o Boží moudrosti, moci a věrnosti.

2. DAR SMLOUVY VE STARÉM ZÁKONĚ A NORMY LIDSKÉHO JEDNÁNÍ

2.1. Progresivní chápání smlouvy (dějinný přístup)

2.1.1. Základní a zakládající zkušenost

Všeobecně se má za to, že ke vzniku Izraele jako národa došlo v době Mojžíšově; přesněji řečeno, z hlediska biblické teologie bylo dějinné vyjití z Egypta základní a zakládající událostí.

2.1.2. První náznaky teologické interpretace

V souvislosti s touto událostí zjevuje Bůh své jméno (Ex 3,14).

Čtyři hlavní rysy, které charakterizují Boha Izraele:

1. doprovází (ukazuje cestu pouští)
2. osvobozuje od jha útisku a smrti
3. obdarovává (dává tomuto národu „cestu“, tj. prostředek, kterým může vstoupit do vztahu s Bohem a v něm zůstat)
4. shromažďuje (vznikající národ kolem plánu „společného života“)

2.1.3. Původní teologický pojem, který vyjadřuje tuto intuici: smlouva

V určitém okamžiku, který je těžko přesně určit, se u izraelských teologů prosadila jedna stěžejní a souhrnná koncepce výkladu: pojem smlouvy. Toto téma se stalo tak významným, že určovalo od začátku přinejmenším retrospektivně, pojetí vztahu mezi Bohem a jeho privilegovaným národem.

Ve starověku existovaly na Blízkém a Středním východě smlouvy mezi lidskými partnery ve formě úmluv, dohod, kontraktů, manželství, a dokonce přátelských dohod.

Přenesení ideje smlouvy do teologické roviny je biblickou originalitou: nikde jinde nenajdeme pojem smlouvy ve vlastním slova smyslu mezi božským a jedním nebo více lidskými partnery.

Jakmile se ujala teologická idea smlouvy, bylo samozřejmé, že se při ní myslelo jenom na různé typy smluv mezi nerovnými partnery, které byly v diplomatické a právní praxi na starověkém Blízkém východě mimo biblický svět dobře známé: jsou to pověstné vazalské úmluvy.

Idea božského partnera, který se chápe iniciativy a během celého procesu smlouvy si ji uchovává, tvoří pozadí téměř všech hlavních starozákonních textů, které mluví o smlouvě. V tomto typu vztahu mezi smluvními partnery bere na sebe panovník závazek vůči svému vazalovi a ukládá vazalovi závazek vůči sobě. Jinými slovy, sám se zavazuje vazalovi stejným způsobem, jakým zavazuje vazala. V procesu uzavírání smlouvy je on jediný, kdo se vyslovuje; vazal v tomto stadiu mlčí.

Tento dvojí pohyb se vyjadřuje v oblasti teologie pomocí dvou hlavních témat: milosti (Hospodin zavazuje sebe sama) a Zákona (Hospodin zavazuje lid, který se stává jeho „vlastnictvím“: Ex 19,5-6).

Všechny příslušné biblické texty rozlišují na jedné straně obsah smlouvy a na druhé straně rituál neboli obřad, který na dar smlouvy navazuje. Závazek lidu, který je pod přísahou, není součástí podmínek nebo doložek, ale patří k prvkům právní záruky v rámci kultického obřadu.

Tímto způsobem vzniká zjevená morálka, „morálka v situaci smlouvy“. Boží dar, zcela nezasloužený, když byl jednou nabídnut, naléhá na svobodu lidské bytosti, aby odpověděla úplným „ano“, celostním přijetím; sebemenší přestoupení v některé důležité věci se rovná odmítnutí. Tato zjevená morálka, vyjádřená v teologickém rámci smlouvy, představuje absolutní novost vzhledem k etickým a kultickým kodexům, které určovaly život okolních národů. Ve své podstatě má charakter odpovědi; navazuje na milost, kterou se zavazuje Bůh sám.

Morální volba věřícího člověka předpokládá osobní zkušenost s Bohem, třeba i nepojmenovanou nebo uvědomovanou jen neurčitě.

2.2. Různá vyjádření smlouvy (kanonický přístup)

2.2.1. Smlouva s Noemem a s „veškerým tělem“

Potrestání a smlouva

Slovo „smlouva“ se ve Starém zákoně vyskytuje poprvé ve vyprávění o potopě (Gn 6,18; 9,8-17). V této teologické tradici se silně zdůrazňuje nezištnost božské iniciativy a její bezpodmínečnost.

Potrestání kosmického rozsahu je úměrné kosmickému rozměru provinění (viz Gn 6,11-13). Hned ale přichází plán smlouvy. Co se týče smluvních partnerů, smlouva je uzavřena v soustředných kruzích, tj. zároveň s Noemem uprostřed (Gn 6,18), s jeho rodinou a budoucím pokolením (9,9), s „veškerým tělem“, tj. se vším, co má v sobě „dech života“ (9,10-17) a dokonce se „zemí“ (9,13). Můžeme tedy hovořit o kosmické smlouvě, která je úměrná stavu zvrácenosti a potrestání.

Bůh opatřuje tuto smlouvu „znamením“, pochopitelně znamením kosmickým: „Kladu do mraků svůj luk...“ (9,13-16). Na první pohled máme dojem, že tento obraz se prostě vztahuje na meteorologický jev duhy, která se objevuje po dešti. S největší pravděpodobností tu ale nemůžeme vyloučit vojenskou konotaci, když si uvědomíme, že Bůh říká „můj luk“ a že příslušné hebrejské slovo (s výjimkou Ez 1,28) označuje vždy válečnou zbraň, a ne duhu. Z hlediska symbolického si zaslouží pozornost dva detaily: 1) poloha luku navozuje myšlenku míru (už žádný šíp nemůže být namířen proti zemi); 2) oblouk se dotýká nebe a spočívá na zemi jako most (obnovení kontaktu mezi Bohem a znovuzrozeným, zachráněným lidstvem).

Důsledky pro morálku

1. Ekologické hledisko: lidská zkaženost a násilí mají vážný dopad na obydlená místa i na životní prostředí.
2. Antropologické hledisko: i v tomto zkaženém světě si člověk uchovává svou důstojnost „Božího obrazu“ nedotčenou.
3. Hledisko hospodaření se zdroji: člověku je dána určitá moc nad životem zvířat (srov. 9,3 a 1,29). Musí ale respektovat každý život jako něco tajemného (9,4).

2.2.2. Smlouva s Abrahámem

Příběhy o Abrahámovi-Izákovi a o Jakubovi

Vyprávění o Abrahámovi-Izákovi (Gn 12,1-25,18; 26,1-33) a vyprávění o Jakubovi (Gn 26,34-37,1) jsou si podobná až do některých podrobností. Abrahám a Jakub putují po stejných cestách, když procházejí zemí od severu k jihu a sledují stejné horské hřebeny.

Smlouva darovaná Hospodinem má tři důsledky: zaslíbení, odpovědnost a zákon.

Předmětem zaslíbení je země a potomstvo.

Odpovědnost, která je svěřena Abrahámovi, se týká nejen jeho rodové pospolitosti, ale v širším měřítku všech národů. Když Bible mluví o této odpovědnosti, užívá terminologie požehnání: Z Abraháma vzejde veliký a mocný národ a budou v něm požehnány všechny národy země (Gn 18,18). Přímluva za Sodomu, která bezprostředně následuje, tuto Abrahámovu prostřednickou funkci ilustruje.

Abrahámov závazek ve smlouvě se naplňuje poslušností zákonu (viz Gn 18,19).

Důsledky pro morálku

1. Specifickou smlouvou je Boží lid vyčleněn a v důsledku toho přijímá jako dědictví zvláštní odpovědnost vzhledem k ostatním národům, pro něž se stává prostředníkem Božího požehnání. Tento teologický přístup se jeví jako dostatečně nosný, aby vyjádřil jak zvláštní rozměr biblické morálky, tak i její univerzální platnost.
2. Oba cykly, o Abrahámovi i o Jakubovi, vytrvale zdůrazňují dějinný rozměr mravního života. Abrahám i Jakub jdou cestou obrácení, kterou se vyprávění snaží přesně popsat. Bohem nabídnutá smlouva naráží na lidský odpor.

2.2.3. Smlouva s Mojžíšem a izraelským národem

S uzavřením sinajské smlouvy je spojena řada norem. Mezi nimi náleží zvláštní postavení Desateru.

Desatero

Každý nový národ si musí dát především ústavu. V „ústavě“ Izraele se odráží prostý život polokočovných rodových pospolitostí, které tento národ zpočátku utvářely. Když pomíneme pozdější drobné úpravy a změny dané vývojem, těchto „deset slov“ velmi dobře dosvědčuje podstatný obsah základního sinajského zákona.

Redakční zařazení Desatera (Ex 20,1-17) přímo před „Kodex smlouvy“ (Ex 20,22 – 23,19) a jeho opakování, s několika variantami (Dt 5,6-21), na začátku „Deuteronomického kodexu“ (Dt 4,44 – 26,19) už prozrazují, že má v celku „Tóry“ mimořádný význam.

„Tóra“ v hebrejštině znamená „poučení, vyučování“; má tedy mnohem širší a hlubší smysl než naše slovo „zákon“, i když ho užívají téměř všichni překladatelé.

Desatero je ve svém původním smyslu paradoxně odrazem etiky náležející k počátečnímu období a zároveň potenciálně velmi bohaté.

Limity této etiky se ukazují ve třech aspektech:

- v její vnějškovosti (každý zákaz se původně týkal vnějších skutků, které bylo možno pozorovat a ověřit),
- v jejím podstatně komunitním charakteru (první národní ústava) a

- v převážně záporných formulacích (osm z deseti přikázání je formulováno záporně).

Jiné tři charakteristické rysy činí z původního Desatera nenahraditelný základ inspirující morálky, která odpovídá dnešní době v jejích citlivých bodech:

- jeho dopad má univerzální potenciál (všechna přikázání mají dosah, který rozhodně překračuje hranice jednoho národa),
- dobře zapadá do teologického rámce smlouvy (zákon je chápán jako dar, který Bůh daroval zdarma),
- je zakořeněno v dějinném kontextu osvobození (desatero otvírá cestu morálce společenského osvobození).

Důsledky pro současnou morálku

Zdánlivé nesnáze:

vnějškovost, podstatně komunitní ráz, převážně záporné formulace

Skutečné výhody:

potenciálně univerzální dosah biblické morálky, její začlenění do teologického rámce smlouvy a její zakořenění v dějinném kontextu osvobození.

Objevování hodnot skrze povinnosti:

Desatero má formu apodiktických zákonů, které určují morální život výčtem povinností (tzv. deontologie).

Přetlumočení Desatera v pojmech morálky hodnot (tzv. axiologie): absolutní bytost, náboženská úcta, čas, rodina, život, stabilita vztahu muže a ženy v manželství, svoboda (zde se hebrejské sloveso g-n-b vztahuje pravděpodobně na únos, nikoli na krádež hmotných věcí), dobrá pověst, domácnost s osobami, které do ní patří, dům a hmotné hodnoty.

Teze se slovesy na začátku ilustrují dynamiku, kterou úsilí o každou z těchto hodnot vyvolává.

Tři vertikální hodnoty se týkají vztahu člověka k Bohu:

1. prokazovat kult jedinému absolutnímu Bohu;
2. respektovat Boží přítomnost a jeho poslání ve světě (to je význam slova „jméno“);
3. vážit si posvátného rozměru času.

Sedm horizontálních hodnot se týká vztahů mezi lidmi:

4. mít v úctě rodinu;
5. prosazovat právo na život;
6. chránit společenství muže a ženy v manželství;
7. hájit právo každého člověka na respektování jeho svobody a důstojnosti druhými;
8. chránit dobré jméno druhých lidí;
9. respektovat každého jednotlivce (členy domácnosti, rodiny nebo jiného uskupení);
10. ponechat druhému jeho hmotné vlastnictví.

Deset hodnot, které nám Desatero předkládá, je uspořádáno sestupně, od hodnoty hlavní k těm méně důležitým; Bůh je na prvním místě a hmotné věci na posledním. V rámci lidských vztahů je na začátku seznamu rodina, život a stabilní manželství.

Právní důsledky:

Těchto deset hodnot, které jsou základem Desatera, poskytuje jasný základ pro listinu práv a svobod, platnou pro celé lidstvo:

1. právo na náboženský vztah k Bohu
2. právo na úctu k vyznáním a náboženským symbolům;

3. právo na svobodu v náboženských úkonech a dále na odpočinek, volný čas a kvalitní život;
4. právo rodiny na spravedlivou a příznivou rodinnou politiku, právo dětí na péči od jejich rodičů a na výchovu k práci a ke společenským hodnotám, právo starých rodičů na úctu a podporu od jejich dětí;
5. právo na život (na narození), na úctu k životu (na rozvíjení se a na přirozenou smrt), na výchovu;
6. právo člověka na svobodnou volbu manžela/manželky, právo manželského páru na úctu, podporu a ochranu ze strany státu a společnosti obecně, právo dětí na stabilitu (emoční, afektivní, finanční) ze strany rodičů
7. právo na respektování občanských svobod (tělesná integrita, volba způsobu života a povolání, svoboda pohybu a projevu);
8. právo na dobré jméno a také na respektování soukromého života a nezkreslené informace;
9. právo na bezpečnost a pokoj doma i v zaměstnání a právo na svobodu podnikání;
10. právo na soukromé vlastnictví, včetně záruky občanské ochrany hmotných statků.

Z pohledu „zjevené morálky“ jsou však tato nezczizitelná lidská práva absolutně podřízena právu božskému, tj. univerzální Boží vládě. Desatero začíná těmito slovy: „Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, já jsem tě vyvedl z egyptské země“ (Ex 20,2; Dt 5,6).

V Ježíšových stopách:

Ježíš v Horském kázání opakuje určitá přikázání Desatera, ale dovádí jejich smysl mnohem dále, a to ze tří hledisek: prohloubení, zvnitřnění a překonání sebe až do té míry, že člověk dosáhne téměř božské dokonalosti (Mt 5,17-48)

V rámci diskuse o kultické čistotě a nečistotě Ježíš vyhlašuje, že člověk se stává skutečně nečistým tím, co vychází z jeho nitra, ze srdce. To ho podněcuje ke skutkům, které jsou proti Desateru (Mt 15,19).

Příběh o bohatém mladíkovi (Mt 19,16-22 par.) dobře vysvětluje, co je ono „víc“, které Ježíš žádá: následování Ježíše, odpoutanost a solidarita s chudými.

Když je Ježíš dotázán na „největší přikázání“, vyzvedá dva předpisy z Písma, které se zakládají na jediné hodnotě – té nejdůležitější: na lásce – a otvírají morální program, který nemá hranice (Mt 22,34-40 par.). Ježíš tak čerpá nejlepší mízu ze dvou hlavních zákonických tradic Starého zákona (deuteronomické a kněžské) a podivuhodným způsobem zjednodušuje mnohost zákonů, symbolizovanou i samotným počtem „deseti slov“. V symbolické řeči číslo „tři“ obvykle znamená plnost v řádu božském, neviditelném, a „sedm“ v řádu viditelném. Hodnota „lásky k Bohu“ shrnuje první tři přikázání Desatera a hodnota „lásky k bližnímu“ dalších sedm.

Legislativní kodexy

Do této kategorie se obvykle řadí Kodex smlouvy (Ex 21,1-23,33), Zákon svatosti (Lv 17,1-26,46) a Deuteronomický kodex (Dt 4,44-26,19). Mají těsnou souvislost s uzavřením smlouvy na Sinaji a spolu s Desaterem ukazují konkrétní podobu „cesty života“, tam zjevené a nabídnuté.

Tři morální témata, která jsou v těchto kodexech zvlášť významná

1. Chudí a sociální spravedlnost: snaha zamezit zotročování těch nejchudších; mít na zřeteli periodické odpouštění dluhů: např. zákon o sabatickém (Ex 23,10-11) nebo jubilejním roce (Lv 23,8-17); uplatňování poctivé a nestranné spravedlnosti (srov. Ex 23,1-8; Dt 16,18-20).
2. Cizinec: Hebrejská bible užívá pro pojmenování cizinců diferencovaného slovníků: slovo *gér* označuje cizince usazeného v zemi a trvale žijícího vedle Izraelitů.

Termín *nokri* charakterizuje cizince s krátkodobým pobytem, zatímco termíny *tóšáb* a *sákír* označují v Zákoně svatosti cizí námezdníky. Starostlivost o *géra* se projevuje v zákonodárných textech Tóry neustále: buď z důvodů velkodušnosti čistě lidské (např. Ex 22,20; 23,9), nebo velkodušnosti vyvolané vzpomínkou na egyptské otroctví a Bohem darované vysvobození z něj (Dt 16,11-12). Nejedvážnější pravidla o vztahu k cizincům však formuluje Zákon svatosti: „Domorodci“ a „cizinci“ jsou spojeni jednou společnou odpovědností a jedním poutem, které je vyjádřeno slovníkem lásky (srov. Lv 19,33-34).

3. Kult a etika: Prorocká literatura jako první spojila kult prokazovaný Bohu s respektem vůči právu a spravedlnosti, viz zejména kázání Amosovo (Am 5,21) a Izaiášovo (srov. Iz 1,10-20). Deuteronomický kodex na jedné straně klade jednoduše vedle sebe kultické zákony a předpisy pro sociální spravedlnost: zákony, které se týkají jedinečnosti svatyně zasvěcené Bohu a zákazu idolatrie (srov. Dt 12-13), stojí před sociálními předpisy Dt 14,22 – 15,18; na druhé straně ale obojí, kultické a etické příkazy, jsou tu těsně propojeny (např. tříroční desátek, což bylo původně kultické nařízení, nabývá v souvislosti s centralizací kultu v Jeruzalémě nové funkce, a to zajistit vydržování vdov, sirotků, cizinců a levitů (srov. Dt 14,28-29; 26,12-15).

Morální učení proroků

Spravedlnost je základní téma u všech proroků. Nepojednávají však o ní nikdy odděleně a systematicky, ale vždy v souvislosti s Božím řízením izraelských dějin.

Protože Bůh vysvobodil Izraele z egyptského otroctví a přivedl ho do jeho země, mají Izraelité žít podle přikázání, která dal Bůh Mojžíšovi na hoře Sinaj. Protože se však této cesty nedrželi, nýbrž osvojovali si zvyklosti pohanských národů, Bůh se rozhodl poslat proti nim cizí nájezdníky, aby jejich zemi zpustošili a lid odvedli do vyhnanství (Oz 2; Jer 2,1 – 3,5). V budoucí perspektivě Bůh ochrání zbytek lidu před rozptýlením mezi národy a přivede ho zpět do jeho země, kde budou konečně žít jako společenství věřících kolem chrámu v poslušnosti dávným přikázáním (Iz 4; 43). Toto základní spojení etiky a dějinných událostí, jak minulých tak i budoucích, je zpracováno v Ez 20, což je ústava znovuzrozeného Izraele.

2.2.4. Smlouva s Davidem

Tato smlouva je zvláštním způsobem čistý Boží dar. A protože nezávisí na lidských dispozicích, trvá navěky a dochází svého naplnění v Ježíšově mesiášském poslání (srov. Lk 1,32-33).

Její počátky spadají do doby, kdy si lid žádal od Boha krále a přitom nechápal, že jeho skutečným králem je Bůh sám. Bůh připustil instituci monarchie (1 Sam 8; Dt 33,5); král v ní však není postaven mimo smlouvu, kterou Bůh uzavřel se svým lidem, ale je do ní začleněn, a musí se tedy řídit zákony, které Bůh stanovil.

Nátanovo proroctví neobsahuje žádné výslovné podmínky, ale oznamuje veliký příslib. Hospodinův závazek je absolutní (2 Sam 7,1-17). V případě selhání Davidových následníků, což už začalo u Šalomouna, je Bůh potrestá, ale cílem přitom nebude trest sám, nýbrž náprava. Jeho otcovský postoj k Davidovu potomstvu nikdy nepomine (2 Sam 7,14-15; srov. Žl 2,6-7). A tak království tohoto Božího vyvoleného bude trvat navěky (2 Sam 7,13-16), protože podle žalmisty Bůh jasně přísahal: „Nezapřu svoji smlouvu“ (Žl 89,35).

2.2.5. „Nová smlouva“ podle Jeremiáše

Jer 31,31-34 je jediný text, který výslovně mluví o „nové smlouvě“:

„Hle, blíží se dni... kdy sjednám... novou smlouvu: ne jako byla smlouva, kterou jsem sjednal s jejich otci... kterou zrušili... Taková bude smlouva, kterou sjednám... Vložím svůj zákon do jejich nitra, napíšu jim ho do srdce.

Budu jim Bohem a oni budou mým lidem!

Nebude již učit druh druhu... Neboť mě poznají všichni... Jejich nepravosti jim odpustím a na jejich hřích už nevzpomenu.“

Hodné pozornosti jsou tyto body:

1. Na začátku a na konci jsou dvě ujištění o Hospodinově zásahu, který se týká smlouvy: tento rámec zdůrazňuje novost smlouvy z Boží strany, vyjádřenou pojmy odpuštění a nevzpomínání. Izrael sám nebude dělat prostě nic; žádné vyznání nebo usmíření vin, žádná iniciativa návratu k Bohu. Vytvoření pozitivní dispozice na straně Izraele je zcela Hospodinovou záležitostí.
2. Tóra je nyní „vložená do nitra“ a „napsána do srdce“ (srov. Ez 36,26-27). V důsledku toho „všichni poznají“ Boha, tj. budou k němu mít důvěrný vztah, který zahrnuje konání spravedlnosti (srov. Jer 22,15-16).
3. Dvě antiteze podtrhují specifický charakter nové smlouvy ve srovnání s tou, která byla uzavřena s praotci na poušti. Oni a pokolení, která následovala po nich, smlouvu vepsanou do kamene porušili; tato smlouva je absolutně nová, protože je vepsána do srdcí. Navíc, vyučovat ji bude sám Hospodin, ne už lidští prostředníci.
4. Uprostřed úryvku vyniká formule smlouvy, která potvrzuje, že Hospodin a jeho lid si vzájemně patří. Tato formule se nezměnila, je dosud platná a tvoří srdce tohoto úryvku.
5. Souhrnně řečeno, nová smlouva se s tou dřívější shoduje v partnerech, v závazku zachovávat Tóru a ve vztahu k Hospodinu. Nová smlouva je výlučně Hospodinův závazek vůči Izraeli, národu trvajícím po staletí.
6. Pojem nové smlouvy v sobě nezahrnuje žádný protiklad Nového a Starého zákona nebo křesťanů a židů. Znamená spíše podstatnou obnovu v dějinách smlouvy samé.

2.2.6. Morální učení mudrců

Účelem sapienciálních knih je učit lidi správnému jednání; jsou tedy významným projevem biblické etiky. Některé se zakládají více na lidské zkušenosti (např. kniha Přísloví) a na úvaze o podmínkách lidského života, a představují tak cenné pojítko s moudrostí jiných národů; jiné jsou zase těsněji spjaté se Smlouvou a s Tórou. K první skupině patří kniha Kazatel, k druhé kniha Sirachovcova.

Kniha Kazatel

Kniha začíná konstatováním: „Marnost nad marnost, praví Kazatel, marnost nad marnost, všechno je marnost“ (1,2) a toto zjištění se v závěru opakuje (12,8).

Slovo „marnost“ (*hebel*) znamená doslova „dech“ nebo „pára“ a vztahuje se na všechno, co je prchavé, pomíjivé, nestálé, nepochopitelné, záhadné. Kazatel za takové považuje všechny jevy lidského života. Lidé žijí ve světě, nad nímž nemají kontrolu, ve světě plném rozporů a protikladů. Nic z toho, co člověk v tomto světě získá, nemá trvalou hodnotu: moudrost, bohatství, potěšení, námaha, život sám. Všechno je podrobena přízraku smrti, jedinému činiteli v životě, který je nevyhnutelný a jemuž nikdo neunikne. I přes rozpory a proměnlivost života musí lidé ve vztahu k Bohu přijmout svou roli. To je smysl Kazatelova napomenutí: „Boj se Boha“ (5,6 srov. 12,13).

Proti různým lidským pokusům a snahám o ovládnutí a pochopení života nabízí Kazatel jako jedinou realistickou alternativu přijmout skutečnost, že kontrola není možná a že je třeba nechat události běžet svou cestou. Jenom tak můžeme doufat, že ve všem, co děláme, najdeme radost a uspokojení. Sedmkrát Kazatel výslovně vybízí lidi, aby se radovali pokaždé, když se jim k tomu naskytne příležitost (2,24-26; 3,12-13.22; 5,18-20; 8,15; 9,7-10; 11,7-12,1), protože je to úděl, který jim dal Bůh, aby zmírnil jejich životní trápení. Nikde se tu ale nedoporučuje hédonistický styl života.

I když Kazatelova etika nepožaduje radikální změnu struktur, přináší zajímavé prvky politické a sociální kritiky. Autor pranýřuje určitá pohoršení a zlořády neslučitelné s monarchickým systémem: případ krále, který zestárne a stane se z něho diktátor a autokrat

(4,13), uzurpování moci zločincem nebo prospěchářem (4,14-16), korupce veřejných správců na úkor chudých a rolníků (3,16; 4,1; 5,7-8), zbytečné narůstání počtu veřejných úředníků, kterým chybí moudrost (7,19), udělování vyšších a odpovědných míst neschopným (10,5-7), neustálé hodování na dvoře mladistvého krále (10,16).

Ze sociálního hlediska zavrhuje takové způsoby chování, jako jsou žárlivost a soutěživost (4,4), zahálčivost a lenost (4,5), lopocení a nadměrný aktivismus (4,6), individualismus a touha po zisku (4,7-12).

Kniha Sirachovcova

Sirachovec vidí moudrost nejen spojenou s lidskou zkušeností a pocházející od Boha, ale také pevně spjatou s dějinami spásy a s Mojžíšovou Tórou (24,23). Sirachovec tak může představovat izraelské hrdiny (44 – 50) jako příklady moudrosti, trvat na zachovávaní Tóry a současně oceňovat krásu a harmonii stvoření (42,15 – 43,33), brát si poučení z přírody a stavět na postřezích a zásadách mudrců, kteří žili před ním.

Kniha je vlastně jakousi příručkou morálního chování; vyzdvihuje jedinečné izraelské dědictví a zvláště zdůrazňuje, že Boží lid je povolán k jedinečné účasti na Boží moudrosti, jelikož disponuje zvláštním zdrojem moudrosti, Tórou.

Počátkem i korunou, vrcholem i kořenem moudrosti je „bázeň před Hospodinem“ (1,14.16.18.20). Pro Sirachovce jsou moudrost a bázeň před Hospodinem prakticky synonyma a projevují se poslušností Mojžíšovu zákonu (24,22).

Moudrost se také uplatňuje při rozvíjení vztahů v rodině. Sem patří povinnosti dětí k rodičům (3,1-16; 7,27-28); povinnosti rodičů k dětem (7,23-25; 16,1-14); vztahy k ženám: k manželce (7,19; 23,22-26; 25,12-26,18), k dcerám (7,24-26; 22,4-5), k ženám obecně (9,1-9).

Moudrost zahrnuje též různé aspekty společenského života: rozdíl mezi pravými a nepravými přáteli (6,5-17; 12,8-18); obezřetnost vůči cizincům (11,29-34); postoje k bohatství (10,30-31; 13,18-26); umírněnost a rozvahu v obchodování (11,7-11; 26,29-27,3) a mnoho dalších témat.

3. NOVÁ SMLOUVA V JEŽÍŠI KRISTU JAKO DEFINITIVNÍ BOŽÍ DAR A JEJÍ MORÁLNÍ DŮSLEDKY

V pojednáních o Starém zákoně jsme viděli, že kategorie „smlouvy“ má pro pochopení a charakterizování zvláštního vztahu mezi Bohem a izraelským národem stěžejní význam. V Novém zákoně se tento pojem nevyskytuje příliš často: je použit 33krát, z toho 6krát s upřesněním „nová smlouva“. Pro Boží vztah k izraelskému národu a k celému lidstvu je v Novém zákoně základní a určující Ježíšova osoba, jeho dílo a úděl.

3.1. Příchod Božího království a jeho morální důsledky

3.1.1. Boží království: hlavní téma Ježíšova kázání u synoptiků

Ježíš učinil pojem „Boží království“ ústřední metaforou své pozemské činnosti a dal mu nový význam a novou sílu, jež vyjádřil kvalitami svého učení a poslání.

Výraz „Boží království“

Kořenem výrazu „Boží království“ je na biblické víře založené přesvědčení, že Bůh je svrchovaný Pán, což je idea proklamovaná v Žalmech a dalších biblických knihách (srov. Žl 93,1-2; 96,10; 97,1; 99,1; 103,19; 145,13; Iz 52,7).

Ačkoli se nejednalo o téma obecně rozšířené nebo převládající, existovala v poexilním Izraeli vroucí touha po příchodu Božího království; rovnala se touze po příchodu Boha, který odstraní hrozby a nespravedlnosti, jež lid zakoušel.

Termín Boží království má charakter podstatně komunitní (je odvozen z politické koncepce, která zahrnovala izraelské společenství), eschatologický (definitivní zkušenost Boží přítomnosti, která překonává jakoukoli jinou zkušenost s panováním) a soteriologický (přesvědčení, že Bůh přemůže zlo a promění život Izraele).

Přítomný a budoucí rozměr Božího království

Některé Ježíšovy výroky a podobenství popisují Boží království jako dosud neuskutečněnou budoucí událost: „přijď království tvé“ (Mt 6,10a); viz též klíčový text Mk 1,14-15 (Mt 4,17).

Zároveň tu jsou ale Ježíšovy výroky, které mluví o Božím království jako o něčem, co je už jistým způsobem přítomné. Klíčový výrok spojuje zkušenost Božího království s Ježíšovými uzdravováními a exorcismy (Mt 12,28; Lk 11,20); viz též Lk 17,20-21.

Boží království, nová smlouva a Ježíšova osoba

Odpuštění hříchů neboli smíření s Bohem, poznání Boha a společenství s ním, to jsou hlavní cíle Ježíšovy činnosti v synoptickém podání. Tyto charakteristické rysy nové smlouvy v Jer 31,31-34 tvoří podstatnou součást hlásání Božího království.

3.1.2. Hlásání Božího království a jeho mravní důsledky

Ježíš hlásá Boží evangelium slovy: „Naplnil se čas a přiblížilo se Boží království“ a hned připojuje výzvu k adekvátnímu jednání: „Obrátte se a věřte evangeliu!“ (Mk 1,15).

Hlavním úkolem Ježíšova poslání je zjevovat Boha, Otce (Mt 11,27), a jeho království, jeho způsobem jednání. Toto zjevování se uskutečňuje prostřednictvím celého Ježíšova poslání, jeho kázáním, mocnými činy, umučením a vzkříšením.

Tím vším Ježíš současně zjevuje normy správného lidského jednání. Tuto spojitost výslovně potvrzuje, když říká: „Vy však buďte dokonalí, jako je dokonalý váš nebeský Otec“ (Mt 5,48).

Ježíš jako vůdce

Svou pravomoc ukazovat správný způsob lidského jednání projevuje Ježíš zejména při povolání učedníků. Všechna čtyři evangelia zařazují toto povolání na začátek Ježíšova působení (Mt 4,18-22; Mk 1,16-20; Lk 5,1-11; Jan 1,35-51). S naléhavým pozváním „Pojďte za mnou!“ (Mk 1,17) se Ježíš představuje jako vůdce, který zná jak cíl, tak i cestu k jeho dosažení; současně povoláním nabízí společenství života se sebou samým i příklad, jak jít po cestě, kterou sám vytýčil.

Jeho vztah k učedníkům nespočívá v nějakém neosobním a nezajímavém poučování. Oslovuje je „dítky“ (Jan 13,33; 21,6), „přátele“ (Jan 15,14-15), „bratři“ (Mt 12,50; 28,10; Jan 20,17).

On zve všechny muže a ženy, aby k němu přišli a nastoupili do úzkého a srdečného společenství života s ním (Mt 11,28-30).

Ježíšův vztah k jeho učedníkům není časově omezený, je to vzor pro všechna pokolení (viz misijní příkaz v Mt 28,18-20).

Blahoslavenství (zvláště zdůrazněné postoje)

Matouš vypočítává osm a Lukáš čtyři (Mt 5,3-10; Lk 6,20-23). V obou evangeliích se první blahoslavenství týká chudých a poslední pronásledovaných; Ježíš je prohlašuje za vlastníky Božího království, a vytváří tak těsné spojení mezi ústředním tématem svého hlásání a jím zdůrazňovanými postoji.

1. „Chudí v duchu“: žijí v nejisté situaci a hlavně vědí a uznávají, že nic nemají ze sebe a že ve všem závisejí na Bohu.
2. „plačící“: neuzavírají se do sebe, ale soucitně mají účast na potřebách a utrpení druhých.
3. „tíší“: neuzívají násilí, ale respektují bližního takového, jaký je.
4. „hladovějící a žíznící po spravedlnosti“: intenzivně touží po tom, aby v očekávání království jednali podle Boží vůle.
5. „milosrdní“: aktivně pomáhají potřebným (srov. Mt 25,31-46) a jsou ochotni odpouštět (Mt 18,33).
6. „ti, kdo mají čisté srdce“: hledají Boží vůli celistvým a nerozděleným úsilím.

7. „tvůrci pokoje“: dělají vše, co je v jejich moci, aby mezi lidmi uchovávali a obnovovali soužití inspirované láskou.
8. „ti, kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost“: zůstávají věrni Boží vůli i přes vážné nesnáze, které tento postoj s sebou přináší.

Tyto ctnosti a postoje odpovídají Ježíšovu učení ve všech evangeliích a jsou také odrazem chování Ježíše samého. Proto věrné následování Ježíše přivádí k životu prodchnutému těmito ctnostmi.

Blahoslavenství jsou jedním z nejhutnějších a nejzřetelnějších zjevení Boha, jaká v evangeliích najedeme. Představují budoucí Boží jednání nejen jako odplatu za správné jednání člověka, ale také jako základ a pohnutku, jež činí požadované lidské jednání možným a rozumným.

Pozvání k učenictví neznamena následovat Ježíše jen v jeho jednání, jeho životním stylu a jeho službě, ale zahrnuje v sobě i pozvání k účasti na jeho utrpení a kříži, k přijetí pronásledování, a dokonce násilné smrti (viz požadavek v Mk 8,34).

3.2. Dar Syna a jeho morální důsledky podle Jana

3.2.1. Dar Syna, projev Boží spasitelské lásky

Syn přišel a přichází, protože byl poslán od Otce: „Bůh tak miloval svět, že dal svého jednorozeného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahnul, ale měl život věčný“ (Jan 3,16).

Ježíšův příchod

Ježíšova přítomnost uvádí do lidského života nový řád. Manifest této proměny lze vidět v rozhovoru s Nikodémem (Jan 3,1-21). Ve slovníku Janova evangelia zaujímají přední místo výrazy jako nový život nebo nové narození, dále pak výrazy „zůstat v“, ale také protiklad mezi řádem těla a ducha.

Ježíšova zjevující znamení a slova

Ježíšův příchod přinášející novost se projevuje zvláštním způsobem, označovaným jako „znamení“ (řecky *semeion*), které je obdařeno zvláštní silou, projevující se jako zázrak. Každý příběh začíná v situaci spojené s nějakou potřebou, strachem, nebezpečím, nebo ještě častěji s utrpením, a přechází k situaci, v níž jsou tyto nedostatky překonány.

Ježíš proměňuje svatební hostinu, při níž chybí víno (radost), ve svatbu, kde je vína nadbytek (Jan 2,1-11); nebezpečnou (4,46-54) nebo dlouhodobou nemoc (5,1-9) v úplné uzdravení; hlad velkého zástupu v jeho nasycení (6,1-15); slepotu ve světlo (9,1-7); smrt a uložení do hrobu v probuzení k životu (11,1-44). Význam těchto pasáží je detailně vyloženo v Ježíšových řečech o rozmnožení chlebě (6,22-70), uzdravení slepého (9,8-41) a vzkříšení Lazara (11,1-44). Ježíš pak shrnuje tento význam do pozoruhodných výroků o své osobě: „Já jsem chléb života! Kdo přichází ke mně, nebude nikdy hladovět, a kdo věří ve mne, nebude nikdy žíznit“ (6,35). „Já jsem světlo světa. Kdo mě následuje, nebude chodit v temnotě, ale bude mít světlo života“ (8,12). „Já jsem dveře. Kdo vejde skrze mě, bude zachráněn; bude moci vcházet i vycházet a najde pastvu“ (10,9). „Já jsem pastýř dobrý! Dobrý pastýř dává za ovce svůj život“ (10,11; srov. 10,14-15). „Já jsem vzkříšení a život. Kdo věří ve mne, i když umřel, bude žít, a žádný, kdo žije a věří ve mne, neumře navěky“ (11,25-26). „Já jsem cesta, pravda a život. Nikdo nepřichází k Otci než skrze mne“ (14,6). „Já jsem vinný kmen, vy jste ratolesti. Kdo zůstává ve mně a já v něm, ten nese mnoho ovoce, neboť beze mne nemůžete dělat nic“ (15,5).

V těchto výrocích Ježíš odhaluje, co Bůh Otec dal lidstvu v osobě Syna. Ježíš je chléb, světlo, dveře, pastýř, vzkříšení a život, cesta, pravda a život a vinný kmen. Současně říká, co lidé musejí udělat proto, aby mohli mít užitek z darů, které jeho přítomnost přináší: přijít k němu, věřit v něj, následovat ho, zůstat v něm. Zjevuje také hodnoty, které dává: život, vysvobození z temnot ke spolehlivé životní orientaci, překonání smrti skrze vzkříšení, poznání Otce a plné společenství s ním.

3.2.2. Synův život a jeho morální důsledky

Následovat Synův příklad

Příkladem takového postoje je chování samotného Syna, který se ve své vůli shoduje s vůlí Otcovou tím, že přijímá a vykonává své poslání: jeho pokrmem je konat Otcovu vůli (Jan 4,34), stále dělá to, co se líbí Otcovi, a zachovává jeho slovo (8,29.55), říká to, co mu Otec přikázal mluvit (12,49).

Vedle Ježíšových slov je normou také všechno, co dělá, a sice pro sílu příkladu, jaký tím dává. Platí to především o jeho vůli sloužit (srov. mytí nohou: „Dal jsem vám příklad“ 13,15) a obětování vlastního života (15,13: „dát život za své přátele“).

Víra v Ježíše a bratrská láska

Kdo věří v Ježíše a miluje bratry, skutečně „zná Boha“, protože Boha zná jen ten, „kdo zachovává jeho přikázání“ (1 Jan 2,3), kdo dělá to, co dělal Ježíš: „položil za nás svůj život. Také my jsme povinni položit život za své bratry“ (1 Jan 3,16); a naopak: „Kdo nemiluje, Boha nepoznal, protože Bůh je láska“ (1 Jan 4,8).

3.3. Dar Syna a jeho morální důsledky podle pavlovských a dalších listů

3.3.1. Boží dar podle Pavla

Podle apoštola Pavla nelze mravní život pochopit jinak než jako velkodušnou odpověď na Boží lásku a na dar, který nám Bůh dal. Vždyť Bůh, když z nás chtěl mít své syny, poslal svého Syna a do našich srdcí dal Ducha svého Syna, který volá: Abba, Otče (Gal 4,6; srov. Ef 1,3-14), abychom žili ne už jako zajatci hříchu, ale „podle Ducha“ (Řím 8,5); tedy: „protože Duch je naším životem, podle Ducha také jednejme“ (Gal 5,25).

Věřící jsou proto vyzýváni, aby bez přestání vzdávali Bohu díky (1 Sol 5,18; srov. Ef 5,20; Kol 3,15).

3.3.2. Pavlovo morální učení

Zkušenost Boží lásky jako základ morálky

Pramenem křesťanské morálky není nějaká vnější norma, nýbrž zkušenost Boží lásky ke každému jednotlivci, zkušenost, kterou nám apoštol ve svých listech ustavičně připomíná proto, aby jeho výzvy byly pochopeny a přijaty. Svoje rady a povzbuzení zakládá na zakoušení Krista a Ducha a neukládá žádné příkazy zvnějšku. Věřící se mají nechat osvitit a vést zevnitř a výzvy a rady, které dostávají, nemohou mít jiný účinek než jim připomenout, aby nezapomínali na lásku a odpuštění, kterého se jim dostalo; důvodem je skutečnost, že už na sobě zakusili Boží milosrdenství v Kristu, že jsou důvěrně s Kristem spojeni a že přijali jeho Ducha.

Vztah ke Kristu jako základ jednání věřícího člověka

Určujícím činitelem morálního jednání není podle Pavla nějaká antropologická koncepce čili určitá idea lidské přirozenosti a lidské důstojnosti, nýbrž vztah ke Kristu. Mravní jednání se zakládá přímo na spojení s Kristem a na přebývání Ducha, ze kterého pramení a jehož je projevem. Toto jednání tedy není v podstatě diktováno vnějšími normami, ale vychází z pevného vztahu, který v Duchu spojuje věřící s Kristem a s Bohem.

Základní postoje ke Kristu Pánu

Texty vybízející k lásce ke Kristu nejsou v pavlovských listech časté; jsou tu ale dva důležité verše, které prohlašují, že je třeba milovat Pána Ježíše Krista: „Kdo nemiluje Pána, buď proklet!“ (1 Kor 16,22) a „Milost se všemi, kteří milují našeho Pána Ježíše Krista láskou nehynoucí!“ (Ef 6,24).

Je jasné, že tato láska není nějaký nečinný cit. Má se konkrétně projevat činností, která odpovídá nejčastějšímu Kristovu titulu „Pán“.

Jestliže božský titul „Pán“ byl přenesen na Krista, pak i postoje starozákonních věřících vůči Bohu směřují nyní ke Kristu: to znamená věřit v něj (Řím 3,22.26; 10,14; Gal 2,16.20;

3,22,26; srov. Kol 2,5-7; Ef 1,15), doufat v něj (Řím 15,12; 1 Kor 15,19), milovat ho (1 Kor 16,22; srov. Ef 6,24), poslouchat ho (2 Kor 10,5).

Kristův příklad

Obecně Pavel říká: „Napodobujte mne, jako já napodobuji Krista“ (1 Kor 11,1). Když vybízí Filipány, aby byli pokorní a nehledali jen své vlastní zájmy (Flp 2,4), píše: „Mějte v sobě to smýšlení, jaké měl Kristus Ježíš“ (Flp 2,5), a hned popisuje celou cestu Kristova ponížení a oslavení (2,6-11). Dává za vzor také štědrost Krista, který se stal chudým, aby nás učinil bohatými (2 Kor 8,9), i jeho mírnost a laskavost (2 Kor 10,1).

Rozhodování ve svědomí pod vedením Ducha

Křesťané mají všechna rozhodnutí činit na základě rozlišování, jak vysvítá ze začátku parenetické části listu Římanům (Řím 12,2). Rozlišování spočívá v tom, že pod vedením Ducha zkoumáme, co je lepší a dokonalé za všech okolností (srov. 1 Sol 5,21; Flp 1,10; Ef 5,10).

3.3.3. Následování Krista podle listu Jakubova a Petrova

List Jakubův

List Jakubův sice předpokládá Ježíšovo spasitelské dílo, ale zvláštní zájem projevuje o morální život členů křesťanského společenství. Ústředním tématem tohoto listu je pravá moudrost, která pochází od Boha (Jak 1,5), v protikladu k moudrosti nepravé. Oba typy moudrosti jsou objasněny v Jak 3,15-17: „To není moudrost, jež přichází shora, ale pozemská, živočišná, ďábelská. Kde totiž vládne nevraživost a sobeckost, tam je zmatek a kdejaká špatnost. Moudrost shora je však především čistá, dále pokojná, shovívavá, poddajná, plná milosrdenství a dobrých skutků, ne obojetná ani pokrytecká.“

Moudrost shora, morální učení zjevené shůry, není dílo lidské, ale Boží. Je to objektivní morálka. Naopak moudrost „pozemská, živočišná, ďábelská“ (3,15) slouží jen k ospravedlnování nemorálního chování. Pozemská moudrost je neustálým pokušením pro lidi, kteří chtějí sami rozhodovat, co je dobro a co zlo.

Tento list je také manifestem sociální spravedlnosti, jejímž základem je úcta k důstojnosti každého člověka, zejména chudého, který je zvláště vystaven ponižování a pohrdání od bohatých a mocných. Autor se odvolává na „víru v našeho Pána Ježíše Krista, Pána slávy“ (2,1). Důstojnost oslaveného Krista je zárukou důstojnosti každého křesťana, vykoupeného jeho krví, a vylučuje jakékoli protekcionářství.

Jakub důrazně vyžaduje ovládnutí jazyka (1,26; 3,1-12); jde dokonce tak daleko, že tvrdí: „Jestliže někdo nechytí v řeči, to už je člověk dokonalý, schopný držet na uzdě sebe celého“ (3,2).

První list Petrův

Tento spis mluví obsáhle o Ježíši Kristu, o jeho utrpení a vzkříšení a o jeho budoucím příchodu ve slávě. Odtud odvozuje správné principy křesťanského života.

Prvním tématem je křest (1 Petr 1,3-5), znamení obrácení a znovuzrození. Křesťané jsou znovuzrozeni „Božím slovem“ (1,23) a jako „živé kameny“ tvoří „duchovní stavbu pro svaté kněžstvo a k tomu, aby přinášeli duchovní oběti, Bohu příjemné, skrze Ježíše Krista“ (2,5).

Věřící se nesmějí přizpůsobovat pohanské společnosti, ve které žijí, ve které jsou „cizinci a přistěhovalci“ (2,11). Přestože se liší od společnosti, ve které žijí, jsou povoláni k tomu, aby se do ní začlenili a podřizovali se „každému lidskému zřízení z lásky k Pánu“ (2,13). Tato starostlivá účast na společenském životě se zračí také v pravidlech pro různé životní vztahy: ve státě, v rodině, v manželství (2,13-3,12).

Vedle těchto norem pro chování v pohanském prostředí jsou tu také pobídky pro život ve společenství. Ten se má vyznačovat modlitbou, láskou, pohostinností a užíváním všech charismat ve prospěch společenství.

3.4. Nová smlouva a její morální důsledky podle listu Židům

3.4.1. Kristus, prostředník nové smlouvy

Z třiceti tří výskytů slova „smlouva“ v Novém zákoně jich je sedmnáct v listě Židům. Tento list výslovně mluví o mojžíšské smlouvě (9,19-21), cituje v plném rozsahu Jeremiášovo proroctví (8,8-12), O Ježíšovi se vyjadřuje jako o prostředníku nové smlouvy (9,15; 12,24) a mluví o smlouvě „nové“ (8,8; 9,15; 12,24), „lepší“ (7,22; 8,6) a „věčné“ (13,20). Ve svém listě autor popisuje, jak Bůh ze své iniciativy skrze svého Syna Ježíše novou smlouvu uskutečňuje.

Dokonalý prostředník, nový Mojžíš

Aby nás Bůh uvedl do důvěrného vztahu k sobě, zvolil si za dokonalého, posledního a definitivního prostředníka vlastního Syna. Stežejní výpověď se objevuje už v prologu: „Bůh k nám promluvil skrze Syna“ (1,2).

Kristus, Boží Syn (1,5-14) a bratr lidí (2,5-18), je prostředníkem smlouvy v samé podstatě svého bytí. Přijímá titul „velekněz“ (2,17), jehož základní funkcí je prostřednictví mezi Bohem a lidmi. K tomuto titulu jsou připojena dvě přídavná jména „věrný“ a „milosrdný“, která označují dvě Kristovy vlastnosti, podstatné a nezbytné k tomu, aby mohl smlouvu ustanovit a zachovávat.

„Nová smlouva“ založená na Kristově oběti

Když Jeremiáš ohlašoval novou smlouvu, nevysvětlil, jakou formou by měla být uzavřena ani v čem by měl spočívat její zakládající úkon. Autor listu Židům v centrální větě celého listu jasně prohlašuje: „Kristus přišel jako velekněz budoucích hodnot; prošel stánkem větším a dokonalejším, který není udělán lidskýma rukama, to je: nenáleží k tomuto stvořenému světu, a vešel jednou provždy do svatyně, ne s krví kozlů a telat, ale se svou vlastní krví, a tím nám získal věčné vykoupění“ (9,11-12).

3.4.2. Požadavky plynoucí z daru nové smlouvy

Pokroky ve vztahu k Bohu

Ti, kdo na základě Kristovy oběti přijali odpouštění hříchů a byli posvěceni, a dostali tak podíl na nové smlouvě, se nacházejí v nové situaci, která z jejich strany vyžaduje nové chování. Jeho charakteristické rysy a požadavky autor vykresluje v 10,19-25. Této text se skládá ze dvou částí, první je popisná (10,19-21) a druhá exhortativní (10,22-25). Popisná část představuje novou smlouvu především jako podivuhodný dar, který nám Bůh dal v Kristu, a ukazuje, že jsme tím získali tři privilegia: právo vstoupit, cestu a vůdce (indikativ). Druhá část uvádí požadavky a vyzývá nás, abychom si osvojili tři postoje: víru, naději a lásku; Boží dar musí člověk aktivně přijmout (imperativ).

Oběť chvály Bohu a služba bratřím

Kristus svou obětí oslavil Boha a přinesl spásu svým bratřím. Stejným způsobem má i křesťan chválit Boha a sloužit svým bratřím. Kristus ukázal dokonalé spojení s Boží vůlí (srov. 5,8; 10,7-10) i velkorysou solidaritu s lidmi (srov. 2,17-18; 4,15). Skrze něj a s ním má celý život křesťanů být proměňováním jejich existence v poslušnosti Bohu a velkorysému darování se bratřím.

3.5. Smlouva a úkol křesťanů podle Apokalypsy

3.5.1. Smlouva, která prochází dějinami

Východiskem smlouvy, jak ji představuje Apokalypsa, je smlouva sinajská a davidovská, chápaná a žitá v perspektivě nové smlouvy, ohlášené Jeremiášem (Jer 31,33; srov. Ez 36,26-28).

Autor Apokalypsy, který přechází od Starého zákona k Novému a naopak, aniž řeší otázku jejich kontinuity, reinterpretuje smlouvu jako závazek z Boží strany uskutečnit skrze Krista a

ve vztahu k němu co možná nejtěsnější vzájemnou sounáležitost s lidstvem, jak ji vyjadřuje formule „Vy jste můj lid a já jsem váš Bůh“ (Jer 31,32; Ez 36,28). S prvním výslovným poukazem na smlouvu se v Apokalypse setkáváme v 11,19, když „se Boží chrám v nebi otevřel a ukázala se v něm archa jeho úmluvy“. Tato scéna se odehrává v závěru velké bohoslužby chvály (Zj 11,15-18), jejímž předmětem je základní událost: „Teď se ujal vlády nad tímto světem náš Pán a jeho Pomazaný“ (Zj 11,15). Realizace tohoto království ve světě lidí vyúsťuje do uskutečnění smlouvy, které je slavnostně znázorněno objevením se archy.

V posledním, závěrečném odkazu na smlouvu autor ještě jednou navazuje na Jeremiášovu a Ezechielovu formuli, kterou vidí uskutečněnou v novém Jeruzalémě, městě-nevěstě: „A uviděl jsem svaté město, nový Jeruzalém, jak sestupuje z nebe od Boha; bylo vystrojeno jako nevěsta okrášlená pro svého ženicha“ (Zj 21,2). A hned tuto vizi vysvětluje: „Hle – Boží stan mezi lidmi! Bůh bude s nimi přebývat a oni budou jeho národy (καὶ αὐτοὶ λαοὶ αὐτοῦ σονται), a on – Bůh s nimi bude jejich Bohem“ (Zj 21,3). Starozákonní formule smlouvy se tu překvapivě rozšiřuje. Díky činu Krista-Beránka (Zj 5,9) se od jednoho národa ve staré formuli přechází k množství národů ve formuli nové „budou jeho národy“.

3.5.2. Úkol křesťanů

Křesťané byli učiněni „královstvím“ a „kněžími“

Smlouva i království jsou darem Božím a Kristovým; tento dar ovšem dochází uskutečnění za spolupráce křesťanů, a sice ve dvou aspektech. Přímo na začátku Apokalypsy je to vyjádřeno aklamací, která se obrací na Krista: „Tomu, který nás miluje, který nás svou krví zbavil hříchů a udělal z nás království, kněze pro svého Boha a Otce – tomu buď sláva a vláda na věčné věky! Amen!“ (1,5-6). Zde vystupuje do popředí především aspekt Kristovy lásky; shromáždění křesťané cítí, že předmětem té lásky jsou oni. Zdůrazňuje se tu také přední účinek Ježíšovy vykupitelské činnosti: Ježíš učinil lidi „královstvím“ a „kněžími“ (srov. také 5,9-10)

„Spravedlivé skutky svatých“ (Zj 19,8)

Ve spektru rozličných křesťanských činností se objevuje jedna typická kvalita, kterou autor Apokalypsy označuje jako „spravedlivé skutky svatých“ (19,8). Jedná se o vše, co nese pečeť spravedlnosti a zásadní poctivosti, kterou svatí každou svou činností vtiskují do dějin.

Sapienciální čtení dějin

Aktivní učeďnictví, ke kterému je křesťan povolán, je těsně vázáno na dějinné události. Aby modlitba, proroctví, svědectví a jakákoli další činnost křesťana doopravdy přispívaly ke spravedlnosti, vyžaduje se od něj, aby správně interpretoval ten úsek dějin, ve kterém žije. Spolu s důrazem na utváření království nacházíme v Apokalypse už od první části zdůrazňovaný požadavek interpretace dějin. To je pro celý křesťanský život, jak ho chápe Apokalypsa, rozhodující činitel. Je třeba číst dějiny s jedním okem upřeným na náboženské principy a hodnoty, které Bůh zjevil a stále zjevuje, a druhým na konkrétní události. Začlenění těchto událostí do rámce náboženských hodnot a principů, které je osvětlují, umožňuje jejich interpretaci, která je interpretací mudroslovného typu. Apokalypsa skutečně nazývá moudrostí jednak prozřetelnost, se kterou Bůh a Kristus-Beránek řídí dějinný vývoj (srov. 5,12 a 7,12), jednak schopnost křesťana rozpoznávat tuto transcendentní moudrost ve své konkrétní hodině.

OTÁZKY

1. Člověk má status Božího „obrazu“; uveďte šest charakteristických rysů.
2. Smlouvy s Noemem a Abrahámem a jejich důsledky pro morálku.
3. Desatero: limity této etiky a její nenahraditelná povaha.
4. Desatero: tři vertikální a sedm horizontálních hodnot.
5. Jaká jsou tři morální témata v legislativních kodexech?
6. Jaké je morální učení v knihách Kazatel a Sirachovec.
7. Hlásání Božího království a mravní důsledky.
8. Dar Syna a jeho morální důsledky podle Jana.
9. Pavlovo morální učení.
10. Následování Krista podle listu Jakubova a Petrova.
11. Nová smlouva a její morální důsledky podle listu Židům.
12. Smlouva a úkol křesťanů podle Apokalypsy.